



CONVERSA

Josep Lizandra

DES DE MÚSSER HA
AJUDAT A RECUPERAR LA
MÚSICA TRADICIONAL I
LES DANSES DEL PIRINEU

PRIMERS RELLEUS

Carolina Solé

L'ESCRITORA EVOCA
EL CANVI DE VIDA DE
LA GRAN CIUTAT A LA
CERDANYA

RETRAT DE FAMÍLIA

**Els Cortès del
Canigó de la Seu**

FA MÉS DE SEIXANTA
ANYS QUE EL SEU
ESTABLIMENT ÉS
UN REFERENT DE LA
CAPITAL ALTURGELLENCA

PERFILS

Celestí Busquets

AMB NORANTA ANYS TÉ
EL CAP MOLT CLAR I UNA
VIDA PLENA DE RECORDS,
SOBRETOT DE FÍGOLS

Joan Masana

ALS VUITANTA-VUIT
ANYS RECORDA ELS
MILLORS I ELS PITJORS
MOMENTS DE CERCS

Enric Górriz

ÉS L'ÀNIMA DEL
CÈLEBRE PESSEBRE
VIVENT QUE S'ORGANITZA
A PRULLANS

UNA MIRADA

Alsa

A PEU

El roc del Boc

**La Ruta del
Trencapinyes**

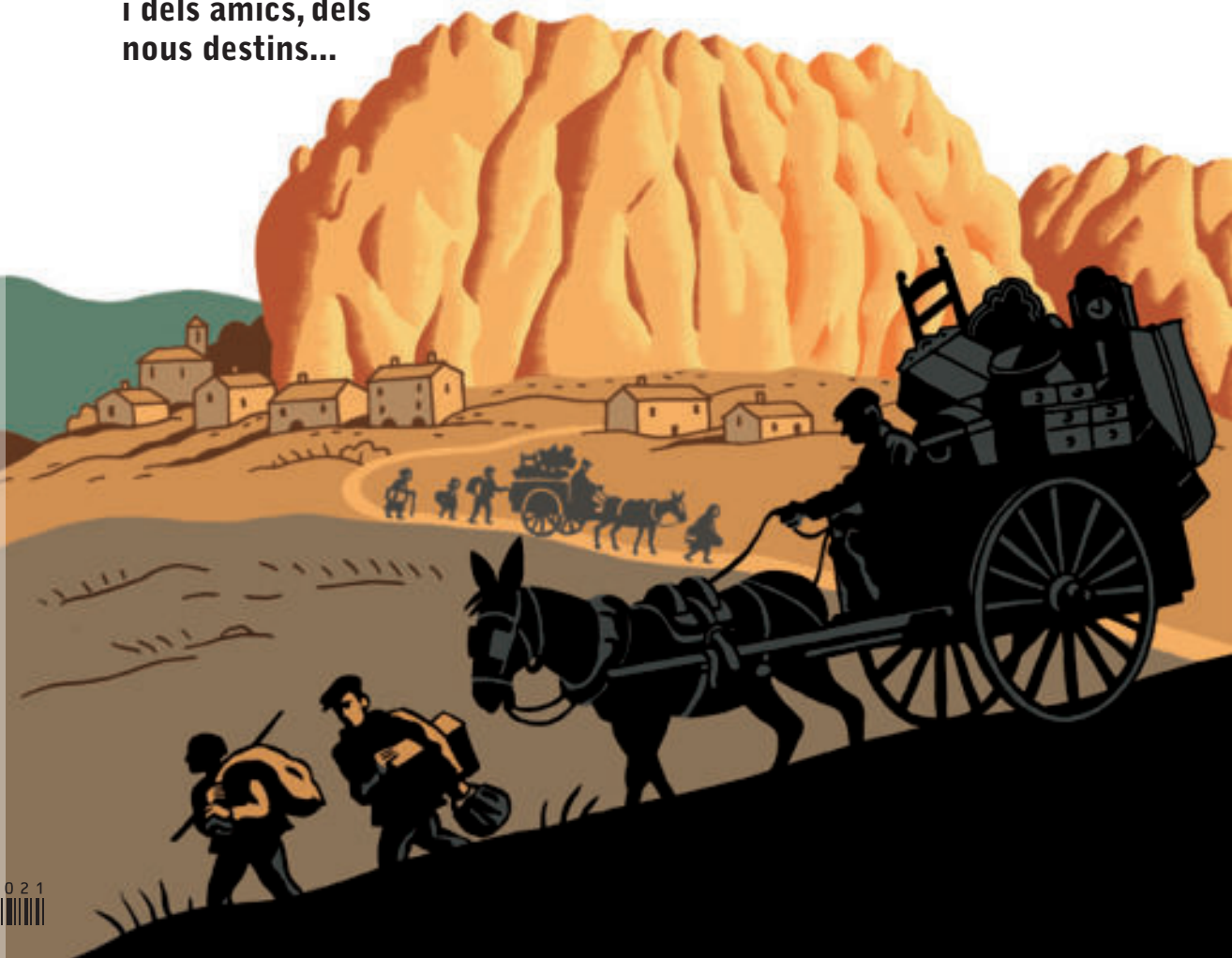
cadípedraforca


www.cadipendraforca.cat

DOSSIER

POBLES BUITS

44 pàgines que tracten de les
persones que van marxar dels seus
llocs d'origen; parlen dels seus
records, de la família
i dels amics, dels
nous destins...





El jaciment de l'Esquerda, a Roda de Ter,

QUAN LES PEDRES PARLEN

ITINERARI ARQUEOLÒGIC PER TERRES DE BARCELONA

La província de Barcelona guarda excepcionals tresors oberts al públic. Entre els quasi setanta museus que coordina la Xarxa de Museus Locals de la Diputació de Barcelona trobem diferents edificis i jaciments arqueològics romans, ibers i medievals gestionats des dels museus. Els amants de la història i la natura poden gaudir de museus a l'aire lliure tot visitant aquests espais.

A la comarca del Vallès Occidental trobem el poblat ibèric de **Ca n'Oliver**, a Cerdanyola del Vallès. Va estar ocupat entre el 550 i el 50 aC, i va ser un important centre d'acumulació d'excedent agrícola. Hi trobem tres edificis reconstruïts. Podem visitar, també, el Museu on s'exposen més de 500 objectes trobats a les excavacions dels jaciments de Cerdanyola.

Al Barcelonès, trobem el poblat ibèric **Puig Castellar**, a Santa Coloma de Gramenet, que va estar ocupat del segle V al II aC. Gestionat pel Museu Torre Balldovina, s'hi exposen importants vestigis arqueològics d'aquest jaciment. Les excavacions han permès recuperar un gran nombre d'objectes, alguns dels quals ens indiquen els usos i les funcions dels espais i les activitats que s'hi duïen a terme, com ara l'emmagatzematge, el tissatge, la mòlta de gra o la metal·lúrgia.

A Roda de Ter, Osona, trobem el **jaciment de l'Esquerda**, situat sobre els espadats del riu Ter que domina el nord-oest de la plana de Vic. Va estar ocupat del segle V al III aC. Destaquen la muralla amb dues torres massisses que flanquejaven l'entrada al poblat i un carrer

empedrat que travessava el poble en direcció nord-sud. A Tona, també a la comarca d'Osona, trobem el jaciment museïtzat del **Camp de les Lloses**, que disposa d'un centre d'interpretació que permet conèixer el marc històric on se situen les restes, que formen part del procés de romanització que van dur a la transformació de les estructures indígenes a nivell polític, social, econòmic, ideològic... Cronològicament el situem entre el II-I aC i l'I dC.

Al Maresme hi ha dos jaciments: la vil·la romana de **Torre Llauder** de Mataró, una casa senyorial de finals del segle I aC, construïda segons el model d'explotació agrícola de l'època romana, de la qual actualment se'n conserva el sector més distingit. És una de les antenes del Museu de Mataró; i el museu romà a Premià de Mar, **Can Farrerons**, descobert l'any 2000 i obert al públic l'any 2015, és un conjunt arqueològic singular. Es tracta d'un edifici de planta octagonal d'època romana tardana que no té paral·lel exacte en cap altre jaciment arqueològic conegut.

Les **termes romanes** a Caldes de Montbui i a Sant Boi de Llobregat, gestionades des dels respectius museus ens permeten conèixer com eren aquests espais precursors de les actuals saunes i balnearis.

Pel que fa a les restes medievals destaquen les **esglésies de Terrassa**: Santa Maria, Sant Pere i Sant Miquel, són el conjunt paleocristià més important de Catalunya i precedent de l'actual seu episcopal.



Can Farrerons a Premià de Mar.

XARXA DE MUSEUS LOCALS

C/ Comte d'Urgell, 187
Edifici del Rellotge, 1a planta
08036 Barcelona
Tel. 934 022 566
<http://museuslocals.diba.cat>

Vine a conèixer el nostre patrimoni, t'hi esperem!!

DIRECTOR >

Carles Pont
carles@cadipendraforca.cat

COORDINADOR PATRIMONI >

Marc Martínez

REDACCIÓ >

Telèfon 972 46 29 29
revista@cadipendraforca.cat

COL·LABORADORS >

Oriol Achón
Pere Aymerich
Jordi-Pau Caballero
Josep Carreras Vilà
Josep Clara
Jordi Dalmau i Ausàs
Manel Figuera
Marcel Fité
Laia Gallego
Carles Gascón
Emili Gimenez
Quirze Grifell
Xavi Llongueras
Guillem Lluch
Oriol Mercadal
Júlia Miquel
Isabel Naya
Josep Noguera
Jordi Pasques Canut
Àngel del Pozo
Meritxell Prat
Benigne Rafart
Rosa Serra
Erola Simon
Carolina Solé Terrado
Martí Solé
Ignasi Soler
Miquel Spa
M. Àngels Terrones
Eva Tomàs Gonfaus
Ramon Vilalta
Albert Villaró

EDICIÓ DE TEXTOS >

Roser Bech

DISSENY I MAQUETACIÓ >

Jon Giere

IMPRESSIÓ >

Agpograf

DISTRIBUCIÓ >

Editorial Gavarres (972 46 29 29)
gestio@editorialgavarres.cat

DIPÒSIT LEGAL >

Gi-1102-2006

ISSN >

2013-3685

eg

EDITORIAL GAVARRES

Germà Agustí, 1
17244 Cassà de la Selva
Telèfon 972 46 29 29
www.editorialgavarres.cat

DIRECTOR EDITORIAL >

Àngel Madrià
angel@editorialgavarres.cat

COORDINACIÓ DE PROJECTES >

Dolors Roset
dolors@editorialgavarres.cat

DIRECCIÓ D'ART >

Jon Giere
diseny@editorialgavarres.cat

SUBSCRIPTORS I COL·LABORADORS >

Eva Rodríguez
subscripcions@editorialgavarres.cat
factures@editorialgavarres.cat

ADMINISTRACIÓ >

Eva Batlle
gestio@editorialgavarres.cat

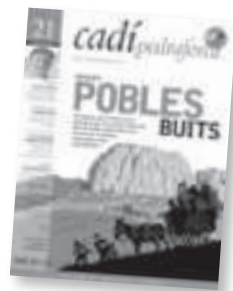
ALTRES PUBLICACIONS >

www.gavarres.com
www.garrotxes.cat
www.alberes.cat

PUBLICACIÓ ASSOCIADA A >

appec
editors de revistes i digitals

> Premis APPEC
'Millor Editorial en Català 2008'
> Premis Literaris Homilies
d'Organyà 2016
'Premi Albert Vives de Periodisme'



RECREACIÓ DE
L'ABANDONAMENT DEL
POBLE DE PEGUERA.
IL·LUSTRACIÓ: ÀNGEL
DEL POZO.

SUMARI

4-5

PRIMERS RELLEUS ELS TURISTES QUE ES QUEDEN

CAROLINA SOLÉ TERRADO (TEXT) // ÀNGEL DEL POZO (IL·LUSTRACIÓ)

7-13

ACTUALITAT

14-19

CONVERSA JOSEP LIZANDRA

CARLES PONT (TEXT) // XAVI LLONGUERAS (FOTOGRAFIA)

20-24

RETRAT DE FAMÍLIA ELS CORTÈS DEL CANIGÓ DE LA SEU

MARCEL FITÉ (TEXT) // XAVI LLONGUERAS (FOTOGRAFIA)

26-31

PERFILS

CELESTÍ BUSQUETS / JOAN MASANA / ENRIC GÓRRIZ

MARCEL FITÉ, BENIGNE RAFART I GUILLEM LLUCH (TEXT)
XAVI LLONGUERAS, RAMON VILALTA I XAVI LLONGUERAS (FOTOGRAFIA)

33-79

DOSSIER POBLES BUI TS

CARLES PONT (COORDINACIÓ)

81-95

PATRIMONI

MARC MARTÍNEZ (COORDINACIÓ)

ETNOLOGIA // ARQUITECTURA // ARQUEOLOGIA // HISTÒRIA // LLENGUA // FAUNA // FLORA

96-99

UNA MIRADA EN EL PAISATGE ALSA

ALBERT VILLARÓ (TEXT) // XAVI LLONGUERAS (FOTOGRAFIA)

100-103

A PEU

EL ROC DEL BOC

MANEL FIGUERA (TEXT I FOTOGRAFIA)

LA RUTA DEL TRENCAPINYES

JORDI-PAU CABALLERO (TEXT I FOTOGRAFIA)



MEMÒRIA FOTOGRÀFICA FOTÒGRAFS I CRONISTES GRÀFICS

EROLA SIMON (RECERCA FOTOGRÀFICA)

conversa amb el recuperador de les danses del Pirineu.

JOSEP LIZANDRA ÉS UN HOME QUE FA FEINA SENSE PRODUIR MÉS SOROLL DEL QUE SURT DE LES NOTES DEL SEU ACORDIÓ DIATÒNIC. FA ANYS I PANYS QUE VIU A MÚSSER, PERÒ VA NÉIXER I VIURE FINS A LA VINTENA AL BARRI DEL GUINARDÓ DE BARCELONA. HA FET DE FORMATGER, D'ALCALDE, D'ACORDIONISTA I DE MESTRE DANSAIRE. LA SEVA TENACITAT EN LA RECUPERACIÓ DE LES DANSES DEL PIRINEU I EN L'ENSENYAMENT DE LA MÚSICA HA PERMÈS UNA EMPENTA DEFINITIVA A LA POPULARITZACIÓ DE LA CULTURA TRADICIONAL A LES COMARQUES DE MUNTANYA.

CARLES PONT TEXT

XAVI LLONGUERAS FOTOGRAFIA

Josep Lizandra

El records que tinc, ja des de ben jove, d'en Pep Lizandra són la seva barba llarga, que li dóna un cert aire bavarès, i el seu acordió diatònic. L'he trobat en els llogarrets més recòndits del nostre Pirineu animant una festa major, un sopar popular, una celebració d'amics... La majoria l'hem vist tocar, però el que realment farà que el Pep esdevingui un referent per entendre l'evolució de la cultura popular pirinenca és la feina de recuperador i divulgador mitjançant les seves classes a les escoles i les actuacions aquí i allà en grups, orquestres i cobles. I és que, com ell mateix explica, la millor manera de recuperar novament les danses, les cançons i els instruments oblidats no és pas escrivint un llibre o posant un plafó en un museu, sinó fent que la gent dels pobles on es cantaven i ballaven se les facin seves i tornin a gaudir-ne els dies de festa grossa.

Per xerrar amb el Pep Lizandra quedem un matí de finals d'agost a casa seva al poble de Mussa, com en diem els cerdans i com reivindiquen els veïns. Tanmateix, al llarg

d'aquest escrit hi llegireu Músser. Ja se sap, la normativa onomàstica obliga. La conversa va ser especialment pedagògica en l'àmbit de la música i molt coherent en el trajecte vital i personal. Surto satisfet de casa del Pep i vull recordar la definició de Montaigne de l'art de conversar. Provo d'evocar en veu alta la frase sencera i del meu cervell només en surt un tros. Regiro en el cercador del telèfon per sortir de dubtes. Caminant cap a la sortida de Músser, i albirant la potència cromàtica dels verds dels prats de redall, el cel blavíssim a llevant i la grisor imponent del Cadí, apareix la sentència completa de Montaigne al mòbil: «La conversa és l'exercici més natural i fructífer del nostre esperit.»

—On vas néixer?

—«Al barri del Guinardó de Barcelona, el 8 de gener de 1955. De petit ja venia a Músser amb els meus pares, el Josep Lizandra i la Pilar Micó. Veníem a l'hostal. Devíem ser dels primers clients. Com que vaig venir de molt petit, sempre

CARLES PONT. Bellver de Cerdanya, 1974. Periodista
XAVI LLONGUERAS. Terrassa, 1963. Fotògraf



retrat de família Els Cortès del Canigó de la Seu.

EL BAR-RESTAURANT CANIGÓ DE LA SEU ÉS GAIREBÉ UNA INSTITUCIÓ A LA CAPITAL DE L'ALT URGELL. SITUAT AL CARRER SANT OT, NÚMERO 3, ENTRE LA PLAÇA DE CATALUNYA I L'AVINGUDA DE PAU CLARIS, OCUPA UN LLOC PRIVILEGIAT, FINS I TOT ESSENCIAL, EN L'ESTRUCTURA VIÀRIA I SOCIAL DE LA CIUTAT.

MARCEL FITÉ TEXT

XAVI LLONGUERAS FOTOGRAFIA

Aquells calamars del Canigó!

Des que va ser fundat pel patriarca de la família Cortès, el bar-restaurant Canigó ha estat un punt de trobada i lloc de referència de moltíssima gent de la comarca i de la mateixa Seu: comerciants, menestrals, pagesos, funcionaris, gent de mercat, estudiants... han trobat en aquest espai el lloc ideal per quedar amb algú, fer una mossegada, un vermut, jugar una partida, escoltar una animada tertúlia... o prendre un cafè. Per tot plegat, i com el lector podrà comprovar si continua llegint, el bar-restaurant Canigó de la Seu és més que un establiment: és una parcel·la clau en la història viva de la Seu d'aquests darrers anys.

«El meu pare, Pere Cortès i Milà», m'explica en Josep Cortès i Queralt, «va ser qui va crear i muntar l'establiment. Va ser-ne la primera generació. El pare era paleta i es va fer ell mateix les obres. Abans, aquí on ara hi ha el restaurant, hi havia el Banesto (Banco Español de Crédito). Nosaltres aleshores ja teníem experiència en el món de la restauració. Des de l'any 1943 portàvem el cafè Orient. El vam tenir fins que en van enderrocar la casa.»

El bar-restaurant Canigó ja fa més de seixanta anys que es va obrir. «Per Nadal de 1954 vam agafar el local del que seria el negoci familiar. Jo aleshores

encara anava al col·legi a Tàrraga. El vam inaugurar el dia 13 d'agost de 1955. Aleshores vaig plegar del col·legi i vaig entrar a treballar-hi. La meva mare, Rosa Queralt Framis, es va quedar al capdavant de l'Orient. Durant bastants anys vam mantenir l'Orient i el Canigó. En aquell temps, a l'Orient també ens ajudava la tieta Angeleta, la germana de la meva mare, que actualment té 88 anys. Ho va fer fins que es va casar amb en Nadal de les Gasoses –en Ramon Nadal–. Ambdós són recordats amb gran estima per la família, ja que van ser de gran ajuda i ens van donar suport en els inicis.»

MARCEL FITÉ. Coll de Nargó, 1949. Filòleg
XAVI LLONGUERAS. Terrassa, 1963. Fotògraf



Els pares d'en Josep Cortès no eren de la Seu. «El meu pare tothom el coneixia com el Pere de l'Orient. Ell era de Tiana i la meua mare, de Badalona. Com que de paleta no hi havia feina, als anys trenta va entrar a fer de guàrdia d'assalt. L'any 1935 el van enviar a la Seu. Aquí, l'any 1936, hi va néixer el seu primer fill i germà meu, en Pere, que va morir a l'edat de vuit anys. Jo, en canvi, vaig néixer a Badalona el dia 18 de maig de 1940. El meu pare aleshores era en un camp de concentració, a Sevilla, i la meua mare havia tornat a Badalona. En sortir del camp de concentració, els pares van tornar a la Seu. Ell es va posar

a treballar d'encarregat d'obres d'una empresa que es deia Vergés. Encara que aviat van agafar l'Orient, el pare va continuar fent de paleta mentre la feina del bar li ho va permetre.»

Un clàssic cafè de poble. El bar Canigó, al principi, era el clàssic cafè de poble. «La gent hi jugava a cartes, a la botifarra, al dòmino, hi prenia cafès, *carajillos*, tallats, tapes... una de les tapes més conegudes era la del popurri –un combinat que agradava molt–, també tenien renom els calamars a la romana i, sobretot, l'orxata de xulla. L'orxata ja la fèiem a l'Orient. És una orxata d'ela-

boració pròpia. Fa més de setanta anys que la fem.»

Als disset anys, en Josep Cortès se'n va anar a Barcelona. «Vaig entrar a treballar al restaurant Peñón de Ifak per aprendre de cuiner. Després vaig tornar aquí a la Seu. Aleshores vaig començar a fer plats combinats que, en aquell temps, es classificaven per tasses, en comptes de forquilles. Hi havia restaurants de dues tasses, de tres tasses... de la mateixa manera que ara n'hi ha de dues o més forquilles. Nosaltres fèiem plats combinats perquè llavors en un establiment com el nostre no es podia fer servei de carta o menú.»

D'esquerra a dreta, el Josep Cortès, la M. Àngels Espunyes, la Montserrat Manyanich i el Pere Cortès, darrere la barra del bar.

M3

Bonaventura Isern Ginesta (Bellver, 1903-1972) era conegut a Bellver com el Nen Mixela. Era pagès però l'any 1929 la seva germana, que vivia a Bèlgica, li va portar una càmera de fotografiar.

A partir de llavors en Mixela dedicava els dies de festa a retratar els seus veïns de Bellver i la Batllia. A les fotografies d'en Mixela surt tothom i es pot dir que és la memòria gràfica de la postguerra. Un dia de 1941 algú va agafar la seva càmera i el va retratar collint trufes al Salità.

PROCEDÈNCIA: ARXIU COMARCAL DE LA Cerdanya. FONS BONAVENTURA ISERN, NEN MIXELA.



M4

Juan Bertran Bertran (Puigcerdà, 1876-1951) tenia una botiga a la plaça Cabrinetty on, entre d'altres coses, venia postals de Cerdanya fetes per ell. Aquí el veiem a l'esquerra de la imatge, amb la funda de la càmera penjada a l'espatlla, jugant amb uns amics un dia de neu al passeig Pere Borrell de Puigcerdà a principis de 1900.

PROCEDÈNCIA: ARXIU COMARCA DE LA Cerdanya. FONS JUAN BERTRAN BERTRAN.

DOSSIER POBLES BUITS

CARLES PONT > COORDINACIÓ

Quan el foc s'apaga [PÀG. 34]

CARLES PONT [Bellver de Cerdanya, 1974. Periodista]

Sirgar per anar a escola [PÀG. 36]

MARCEL FITÉ [Coll de Nargó, 1949. Filòleg]

Néfol, l'atalaia de la Batllia [PÀG. 41]

MIQUEL SPA [Mataró, 1971. Periodista]

La vall de Peguera [PÀG. 44]

ROSA SERRA [Puig-reig, 1958. Historiadora]

Un poble viu en la memòria [PÀG. 48]

LAIA GALLEGO [Santa Coloma de Gramenet, 1993. Arqueòloga]

Filla d'un poble que no existeix [PÀG. 52]

ORIOL MERCADAL [Barcelona, 1963. Arqueòleg, paleoantropòleg i museòleg]

MARTÍ SOLÉ [Puigcerdà, 1954. Estudiós de la història local]

A Niula, la gata hi miula [PÀG. 54]

MARTÍ SOLÉ I ORIOL MERCADAL

Vius a la Vansa, morts a Adraén [PÀG. 56]

CARLES GASCÓN [La Seu d'Urgell, 1970. Historiador]

Brocà, parròquia de Guardiola [PÀG. 60]

MERITXELL PRAT [Bagà, 1988. Periodista]

Castellar del Riu i el caciquisme [PÀG. 64]

JOSEP NOGUERA [Avià, 1942. Historiador]

Dies de solitud a Béixec [PÀG. 66]

GUILLEM LLUCH [Barcelona, 1986. Periodista]

Certeres, cremat però no oblidat [PÀG. 70]

EVA TOMÀS GONFAUS [Gósol, 1986. Filòloga]

L'antic municipi de Salselles [PÀG. 74]

BENIGNE RAFART [Avià, 1954. Mestre de primària]

El sentiment de revivre el poble [PÀG. 78]

JORDI PASQUES CANUT [Olina, 1964. Excursionista i escriptor]



ALTRES REPORTATGES

El Josep Balletbò: la memòria de Canelles / Camins i petjades La Universitat del Berguedà / Bonner i Moripol

[PÀGINES 38 / 47 / 50 / 72]

MARCEL FITÉ / ROSA SERRA / QUIRZE GRIFELL / EVA TOMÀS GONFAUS

Quan el foc s'apaga

Carles Pont > TEXT

Quan de les cases d'un poble no en surt fum de les xemeneies, ja li poden cantar les absoltes. És tan valuos que es faci foc a cada llar que, fins i tot, s'ha fet servir de pretext per justificar el dret de propietat en pobles on la muntanya o el bosc és en règim de condomini, que vol dir que tots els veïns en són amos a parts iguals. Qui no feia foc tot l'any no podia gaudir de la copropietat.

En aquest dossier parlem dels pobles buits, abandonats, despoblats, perduts... I podríem continuar posant-hi adjectius eufemístics per dir el que no volem sentir. És a dir, que aquell llogarret és mort, que ja no hi queda vida humana. Les parets de les cases s'han convertit en una muntanya de rocs. Pels carrers ja no se senten els crits de la canalla, ni el dringar de les esquelles del bestiar, ni les converses menudes entre els veïns sobre els fets quotidians. Tot és silenci! Una quietud que només trenca aquell gemegar d'una biga d'una teulada que s'empanxa o el ròssec fugisser de l'animaló que ha trobat recer sota un grapat de pedres amuntegades.

Els darrers anys aquest abandó absolut s'ha alleugerit per la reobertura d'una casa d'estiueig, per la decisió d'alguna família forana de viure una nova vida o per la iniciativa d'un antic veí que habita a ciutat però

que ha reconstruït la casa pairal dels avantpassats. D'aquests fets ens en parla en Marcel Fité en l'article que segueix aquesta presentació. Fité ha resseguit els pobles de Montanisell, Gavarra, Canelles o les Anoves, i n'explica el degoteig d'habitants que han anat patint. Aquest recorregut, a partir dels nuclis entorn de Nargó, ajuda a entendre la magnitud de la tragèdia del despoblament que han viscut bona part dels pobles, sobretot a muntanya, de la ruralia catalana.

En una atalaia privilegiada al terme de Bellver, hi trobem el poble de Nèfol, que ha reviscolat gràcies a la reconstrucció que va empènyer el Salvador Pous. En Miquel Spa explica amb pèls i senyals la història d'una població que havia tingut un centenar llarg d'habitants i que va quedar despoblada. A Peguera, en canvi, els focs són ben apagats. La Rosa Serra i la Laia Gallego expliquen com a partir dels anys seixanta del segle XX aquest poble berguedà amb passat miner va quedar sense ningú.

L'Oriol Mercadal i el Martí Solé han confegit a quatre mans un parell d'articles de dos llogarrets de la solana i dos de la baga de Cerdanya: Niula, Montmalús, Canals i Ferreres. Tots quatre han estat abandonats durant anys i panys, encara que Niula, i darrerament Montmalús, s'han refet de manera diferent i s'hi han



construït cases de segona residència. Mercadal i Solé han parlat amb persones que encara tenen el record ben present dels anys que van viure amb les seves famílies en aquests llogarrets.

A l'Alt Urgell, els murs de les cases del poble de Banyeres envelleixen silenciosos prop de la capçalera del riu de Bona, a la vall de la Vansa. Tot ha quedat abandonat, menys la memòria d'una de les persones que hi va viure, en Tomàs Julià. Un testimoni amb qui ha parlat el Carles Gascón.

A tocar de Guardiola hi ha l'antic nucli de Brocà, que està pràcticament deshabitat. Els antics i alguns dels actuals veïns han recordat a la Meritxell Prat com va ser la seva infantesa entre les cases on fa més de quaranta anys que no hi viu ningú. Uns testimonis que són molt sentits i que recomanem que els llegiu perquè conserven les emocions a flor de pell. Sense moure'ns de la comarca, l'historiador Josep Noguera ens parla de Castellar del Riu, de les carlinades i de l'origen d'un indret que té l'origen en un castell i una església romànica, ara en runes.

El nucli de Béixec es va despoblar del tot l'any 1993, quan l'última família que hi feia de pagès va marxar a viure a la Seu d'Urgell. Avui, aquest poblet del Baridà manté un fil de vida gràcies a l'únic habi-

tant que hi viu tot l'any, l'Enric Duran, amb qui ha conversat en Guillem Lluch.

Si aneu de Josa a Gresolet a peu, just a sota de la font de la Roca, trobareu unes parets encara dempeus que són del poble de Cernerres. L'Eva Tomàs ha parlat amb els darrers testimonis d'un llogarret que el va cremar la Guàrdia Civil durant la dictadura franquista a causa d'una ocupació dels maquis.

També al Berguedà, el Benigne Rafart ens parla de Salselles, annexionat a Borredà a finals del segle XIX. El seu despoblament, iniciat després de la guerra, ha estat inexorable: les parets enderrocades de l'església testimonien la desolació del lloc. Finalment, tanquem aquest monogràfic amb un article del Quirze Grifell de Sant Pere de la Portella i la Quar. Sant Pere, avui un monestir deshabitat, va arribar a ser la seu de la Universitat Carlina de Catalunya l'any 1838 i fins al 1840.

Diuen que hom és fill d'on viu durant la seva infància. Llegint els testimonis que trobareu en els reportatges d'aquest monogràfic dedicat als pobles buits, aquesta afirmació es fa ben evident. Els nuclis queden deshabitats, els sostres s'enfonsen, les parets cauen, els matolls i les males herbes campen arreu, però el record d'aquells que hi van viure es resisteix a desaparèixer de la seva memòria 📖

**El poble de Peguera quan les cases encara
eren habitades // PROCEDÈNCIA: Foto Luigi.**



La vall de Peguera

VA VIURE UNA ETAPA INDUSTRIAL PER LES MINES DE CARBÓ I ELS BOSCOS; L'EXPLOTACIÓ EXIGÍ, PERÒ, LA CONSTRUCCIÓ D'UN COMPLEX INDUSTRIAL CONEGUT COM LA COLÒNIA DE LA VALL

Rosa Serra > TEXT

Tot i que des de principis del segle XX diferents particulars havien obtingut concessions mineres a la vall de Peguera no fou fins al 1903, quan es van enllestir les obres de construcció del tram ferroviària de cal Rosal fins a l'estació de Fígols, que va esclatar la febre per explotar el carbó a la vall de Peguera. El 1908 es va constituir la societat Castellar y Compañia, SC. Minas de Peguera, SA. que va començar a explotar carbó i començà a construir el ferrocarril que enllaçava les explotacions mineres i l'estació de Cercs. L'elevat cost de les obres, un exemple extraordinari de ferrocarril miner de muntanya, va descapitalitzar l'empresa que es va veure obligada, l'any 1916, a vendre el ferrocarril i les mines a Pedro Oromí y Compañia. El 1917 ja produïa

4.600 tones de carbó, després d'un costós procés d'inversió i modernització que va comportà la construcció de noves galeries, el prolongament del tram ferroviari i el muntatge d'un telefèric.

Tres telefèrics. El ferrocarril miner, les obres del qual havien començat el 1906 i van finalitzar el 1910, amb un recorregut de 9 km, salvava el desnivell de 750 metres que separen Peguera i Cercs mitjançant quatre plans inclinats, murs de pedra, ponts de fusta i un túnel. A Peguera van funcionar, en diferents moments del segle XX, tres telefèrics: el de Peguera a la baga de les Nou Comes (1910), el de la mina Realidad (1918) i el telefèric de Gósol a Peguera, exclusiu per al transport de fusta (1922).

Per a allotjar els miners i el personal directiu de la companyia, l'empresa va construir una petita colònia, situada prop del que aleshores era el petit nucli de Peguera, format per unes poques cases i situat a 1.701 metres i prop de l'església de Sant Miquel. El conjunt d'edificacions es va construir a diferents nivells del complex industrial. Al primer nivell, el més proper a les cases de Peguera –que gràcies a l'explotació minera i forestal va créixer i va obtenir la fesomia de poble–, es va construir el centre administratiu i de serveis de la colònia. Aviat fou conegut amb el nom de la Cantina perquè aquest servei de botiga de tota mena de productes de primera necessitat per a la comunitat minera de la colònia i del poble, oberta moltes hores, també oferia menjar als

El poble de Peguera amb les instal·lacions encara visibles que servien per transportar el carbó fins a Cercs // PROCEDÈNCIA: Foto Luigi.



miners solters, beguda i tabac, oportunitat d'esbarjo i oci els dies de festa.

En aquest edifici, de planta rectangular i dos pisos, es van instal·lar també les oficines de la companyia, el dispensari-farmaciola, el forn de pa, la fonda i la fusteria. Al costat de la Cantina hi havia el xalet del director de l'explotació que disposava d'una terrassa gran i que fou conegut amb el nom de Casa Wagner. El motiu del nom venia pel cognom del director de l'explotació que va inaugurar i que va impulsar la modernització de l'explotació i dels serveis de transport. El temps l'ha convertit en llegenda, ja que se li han atribuït obres impossibles i presències no documentades.

A un nivell més inferior, prop de la boca-mina Pepita, i de l'estació de telefèric, es va instal·lar l'edifici de la teuleria, els forns d'obra i ciment, indispensables per a poder fabricar in situ els materials constructius necessaris que bastissin els edificis del conjunt industrial. En aquest punt també es va construir l'edifici de la màquina de vapor que havia de proporcionar l'energia necessària per a fer funcionar el sistema de telefèrics, els plans

inclinats per al transport del carbó que arribaven fins a Cercs, els magatzems, l'inici del ferrocarril de tracció animal i els dos edificis plurifamiliars dels pisos que van ser habitats fins l'any 1953.

A mitjan anys vint l'empresa tenia un cinquantena de miners en plantilla i assolía produccions anuals entorn de 3.000 tones de carbó. Tot i que el 1925 la producció es va doblar, la societat va començar a tenir problemes financers i el 1928 va decidir posar fi a l'activitat minera amb l'objectiu de concentrar els seus esforços en l'explotació forestal, que va allargar-ne la vida fins als anys trenta, gràcies al fet que l'empresa tenia una serradora a Cercs, al peu de l'estació del tren, i s'especialitzà en la fabricació de caixes de taronges per al mercat valencià.

Societat mallorquina. La societat Pedro Oromí y Compañía, Sociedad en Comandita era mallorquina; l'havia fundat l'any 1904 Josep Alcover, els germans Pere i Manuel Oromí i Ramoneda, i Manuel Salas i Sureda per comercialitzar la sal marina de les Illes però amb el

pas dels anys van ampliar les seves activitats i es van interessar especialment pel negoci de la fusta, per la qual cosa van obrir una sucursal a Barcelona. Van construir el telefèric que unia el complex de Peguera amb el molí del Güell a Gósol, indispensable per a poder explotar la fusta de la baga de Moripol, un bosc de pi rajolet que l'empresa minera havia adquirit feia poc. El telefèric fou encarregat a la firma alemanya Adolf Bleichert & Co de Leipzig –segurament la més gran constructora de telefèrics del món en aquell moment–, de la qual probablement era membre, l'enginyer Luis Wagner.

El model de telefèric que s'instal·là a Peguera sota les ordres de Wagner s'aplicà, amb adaptacions, a altres telefèrics forestals de l'Alt Berguedà, com eren els de Sant Julià de Cerdanyola, Gresolet o Castell de l'Areny. Es tractava de transportar diàriament 40 tones de fusta en troncs de 12 metres de llarg –transportats sobre trucs de quatre rodes fixats amb cadenes– la qual cosa va convertir l'explotació forestal en la principal activitat de l'empresa.

La indústria de la fusta va ser una activitat molt important a la vall de Peguera. Any 1916 // PROCEDÈNCIA: Foto Luigi.

Un poble viu en la memòria

AMB L'ANTONIO CASÒLIVA, EL PEGUERA, ÀNIMA VIVA I PRINCIPAL REFERENT DEL LLOGARRET BERGUEDÀ DE PEGUERA, RECORDEM ELS DARRERS ANYS D'AQUEST POBLE, ARA DESHABITAT

Laia Gallego > TEXT I FOTOGRAFIA

Antonio Casòliva Traserra va néixer l'any 1941 a cal Gran, una casa situada al poble de Peguera enfront de l'església de Sant Miquel. Conegut amb el nom del Peguera, és un dels pocs testimonis directes del llogarret avui abandonat. «Ja n'anem quedant pocs... en quedem 25 o 26 que havíem estat a Peguera, perquè ja en fa anys d'això. La meva mare era de Navès, d'allà la vora Solsona i el meu pare era fill de Peguera. Teníem família a la vora Sant Llorenç i al Griell. Tenia la meva germana a Fumanya. Molta gent del poble era d'Espinalbet i d'altres pobles», ens explica l'Antonio.

Ens parla de la seva família i de la feina que feia a Peguera: «La meva família era de pagès, teníem vaques i patates, oh, i eren molt bones! De vaques en teníem sis; sis vaques i sis fills. Teníem un ruc, algunes cabres, gallines, conills i vaques. A cal Penjorell en tenien deu i a cal Pons ja no sé quantes. També en tenien a cal Parta i a cal Jan.

Nosaltres les teníem als prats de davant de la casa». La seva família, com molts d'altres peguerencs, vivia de lloguer a les propietats del comte de Fígols. «No sé quant pagava el pare, em sembla que uns 300 duros. Per Nadal li portava algun pollastre i llavors si, per exemple, collíem quinze sacs de patates, al comte li'n teníem de donar cinc, això anava així. Però és que a totes les cases no era igual perquè hi havia barracaires, eren deu o dotze cases més petites que no tenien vaques ni res, només un ruc i prou.»

El petit llogarret sembla haver estat un lloc concorregut en què persones de diverses procedències hi passaren dies ja fos per treballar, comerciar, eximir-se del servei militar o per fer parada en la seva ruta. «A Peguera no hi vivia gaire gent, potser 100 persones, però a cada casa n'hi havia quatre o cinc que eren de fora. Pujava molta gent a agafar ocells, a caçar, a comprar ous, a vendre roba... Pujaven molts ramats d'ovelles i, és clar,

aquella gent s'estava tot l'estiu allà. També passava molta gent a fer *contrabando* de *tabaco* d'Andorra. Al poble, a cada casa hi havia xicots de tot arreu que se saltaven la mili treballant a les mines, de Fumanya, de Solsona... S'hi havia d'estar tres anys i mig per passar la mili. Aquells xicots no guanyaven res: dotze o quinze pessetes. S'estaven en una casa de pagès i menjaven un plat de patates o un plat d'escudella, *lo* que fos, i *hasta* a la pallissa dormien! Els dissabtes marxaven i el diumenge ja tornaven amb un pa i s'estaven tota la setmana allà. Però ara això tan buit fa plorar. Abans fins i tot en venien dos o tres de Barcelona amb una motxilla i s'estaven aquí els dies de Nadal, es portaven la teca i se n'anaven a dormir a la pallissa... i contents!»

De petit recorda com amb els seus germans ajudaven la família amb les tasques diàries: la cura del bestiar, la recollida d'aigua, les feines de casa... També recorda la manera com aprenien, perquè d'escola no n'hi havia a Peguera i els menuts estudiaven a les cases. «Quan hi havia les mines fortes, que encara jo no havia nascut, feien estudi a cal Diana. Després jo vaig anar en alguna casa fins que va pujar un xicot de Berga, que li deien el Montes, i venia a fer-me l'estudi a casa. Aquest noi treballava en una mina i venia al vespre allà a ensenyar-me *algo*. I en acabat també en vaig aprendre molt d'un que s'estava a casa.»

Habitants de Peguera fotografiats davant l'església de Sant Miquel.
PROCEDÈNCIA: Ramon Soler.





La vida de les famílies de pagès de Peguera, tal com l'Antonio l'evoca, estava guiada pels cicles de l'agricultura i la ramaderia, per la feina a la terra i la cura del bestiar, i el comerç amb la zona, especialment dels *trumfos* o patates. «Als planells es tallava tota l'herba i es treien tots els rocs, i a tots els camps es menava, tot era ple de vianda. Al mes de juliol, el meu pare agafava una dalla i treballava el nostre prat, que era *lo més gran d'aquí*», ens narra. «Els *trumfos* de Peguera es feien a camions, mata baixos d'aquells blancs que ara ja no n'hi ha. I a Berga el dissabte anaven a baixar les patates, que feien mercat». I a temporades s'ocupaven amb la preparació de la carn per a conservar: «No ho passàvem malament perquè a l'hivern només fèiem que matar porcs, no fèiem pas res. Cada casa matava quatre o cinc porcs. Llavors la carn més bona l'estriàvem i la dúiem a Berga a vendre. I encara en fèiem *llangonissa*.»

Quan van començar les mines. Amb la industrialització del poble a finals de 1890 als treballs de pagès s'hi van afegir els derivats de l'explotació del carbó i la

fusta. En aquest temps començà a arribar a Peguera molta gent de fora, a qui l'Antonio anomena 'els castellans', que es dedicaren a les tasques de la indústria. «La gent del poble no treballava a les mines perquè ja tenia feina a la terra i al bestiar. Però quan van muntar el cable van venir bascos, que vivien a les cases; allà on feien les mines, feien cases per a viure-hi. Els forasters treballaven la mina, treballaven i tallaven la fusta i arrossegaven fusta i ferros, i de tot. A l'hivern anaven a tallar fusta sobre la neu i es quedaven a dalt de la muntanya. Però quan no hi anaven les colles de castellans ens deien: 'Vindreu a tallar pins dos o tres dies?' I hi anàvem i no demanàvem ni què ens donarien ni res. I anàvem a tallar pins i llavors fèiem una carretera, portàvem ovelles...»

Però a partir dels anys vint, el carbó es va començar a esgotar a Peguera, i noves mines es van començar a obrir a les rodalies, com les de Vallcebre o les de Cercs, on s'acabà concentrant el fervor miner. «Van anar baixant, anar baixant, anar baixant cap aquí Vallcebre. Jo quan tenia setze anys hi vaig anar a treballar però, és clar, feien un foradet xic i tre-

ien tres o quatre camions. N'hi va haver moltes de mines allà. El meu pare deia que hi havia fet tres jornals i ja va plegar, però *bueno* jo sí que hi havia treballat a última hora. I la fusta la baixaven, allà sota la cantina, amb *planos*, amb *planos*, amb *planos*, fins aquí baix a Cercs.»

L'Antonio visqué a Peguera fins als vint anys, quan fou reclutat pel servei militar que el portà al Sàhara i a Cartagena. «A mi me'n van fer una de bona! D'allà a Peguera, amb l'aigua que hi havia, *fotre'm* allà baix al Sàhara! Mare de Déu... Però encara vaig estar de sort, m'hi vaig estar vuit mesos i *llavors* em van fer anar a Cartagena. Només feia que somiar les fonts de Peguera... I ara s'ha espatllat molt allà». Quan l'Antonio marxà l'any 1961, l'abandonament del llogarret ja estava força avançat i en pocs anys ja no hi va quedar ningú. «Quan vaig marxar de Peguera, vaig marxar plorant. El dia que em van fer anar al Sàhara quedaven vuit cases. I aleshores quan vaig tornar, van marxar de casa meua i va quedar només durant dos anys una casa més, cal Penjorell.»

L'Antonio es va casar i va anar a viure a Berga. Treballava d'aquí cap allà a les

Una imatge actual del llogarret de Peguera, als peus del Roc de Peguera.

Filla d'un poble que no existeix

EL POBLE DE FERRERES VA QUEDAR DESPOBLAT A LA DÈCADA DELS SEIXANTA I ANYS MÉS TARD VA QUEDAR SOTERRAT SOTA LA ZONA ON AVUI HI HA ELS ACCESSOS AL TÚNEL DEL CADÍ

Oriol Mercadal i Martí Solé > TEXT

«Aquesta senyora és filla d'un poble que ja no existeix», això és el que li deia el Martí dels vedells al seu fill, coautor del present article, en anar a veure la padrina del mas Meya d'Isòvol. I era ben bé així, perquè el lloc de Ferreres s'abandonà durant la dècada de 1960 i, tal com ens diu Eduard Motis –amb vincles familiars a Canals–, poc abans de l'any 1984 «va quedar soterrat tretze metres dessota la Clau del túnel del Cadí.»

Aquest poble, que ja existia al segle XI, tingué una església sota l'advocació de sant Julià, la qual depenia de Sant Climent d'Urús almenys des de l'any 1037. Dos segles després, un document del 1260 esmenta un tal G. Bota, del

lloc de *Ferreres de podio de Urucz* –puig d'Urús. D'altra banda, a tocar d'aquest també hi hagué el poble i el castell de Vilagrau. Albert Salsas, el 1899, publicà que hi havia tres cases amb vuit habitants, tots ells pagesos. I també que un camí, accessible a les tartanes i altres vehicles lleugers, menava d'Urús a Riu, passava pel collet de Songlús i travessava el llogaret.

Tanmateix, la Lourdes Casadesús Clot ens parla del Ferreres de la seva infantesa, quan només hi quedaven dues cases: cal Xico –la seva, també dita cal Llarg– i cal Carrabina. El patriarca era el seu avi matern, Francisco Clot Marginet, fill d'Urús. L'àvia, Coloma Cunill Mill, era de Castellar de n'Hug.

I allà va néixer la seva mare, Angelina Clot Cunill, el 30 de setembre de 1902, així com les ties –Rita, Roseta, Maria i Dolores– i l'oncle Joan, que era el petit.

La Lourdes ens explica, convençuda, que cal Xico pertanyia a la província de Girona mentre que cal Carrabina era de la de Lleida. El mapa militar de 1949 sembla desmentir-ho en dibuixar ambdues cases com del municipi d'Urús, però en Josep Comas, de cal Torrent de Riu, creu recordar que el terme quedava limitat per una gran roca al capdamunt del llogaret i no pas pel torrent del Grau de l'Os.

La vida no era pas fàcil; un exemple d'això fou la mort durant el part de la tia Rita. Havien de ser tan autosuficients com podien. Fins i tot es feien el pa, però havien d'anar a buscar la farina al Pous de Bellver. Els pèsols, les hortalisses i les patates que es feien a les feixes del damunt del poble eren de profit per a les dones de Ferreres «perquè són totes ben altes», ens comenta. Hi havia pocs moments per la festa, però quan ella era jove encara es feia l'aplec, el tercer dissabte d'agost. Es deia missa a Sant Grau i anaven a la Torre de Grus, on els donaven coca, vi ranci i moscatell en porrons.

La Lourdes interposa en el diàleg algunes anècdotes amb tints de tragicomèdia: a la casa de cal Xico, per dalt s'entrava a peu pla i per sortir a l'era s'havia de baixar unes escales; algun cop passava que els contrabandistes entraven per dalt i sortien per baix i els carrabiners no els podien atrapar. Recorda que, ocasionalment, durant la Guerra Civil també havien atipat els membres de les Brigades Alpines. Els Casadesús Clot s'hi van estar fins després de la guerra; primer marxà la mare en casar-se a Urús i després l'àvia, que s'havia quedat amb la dona del fill perdut a la guerra.

En Miquel Meya Marginet ens comenta que la seva família s'instal·là a la casa durant la dècada dels quaranta, procedent de cal Gitano de Soriguerola. Els pares, Josep i Secundina, i els set



La Lourdes Casadesús va néixer i viure a Ferreres // FOTO: Emili Giménez.



fills: Rosita, Lola, Joan –Juanito–, Salvador, Josep, Cisquet i Miquel.

En Josep Comas explica que aquests tenien un petit ramat d'ovelles i cabres, així com vaques de llet i alguna de muntanya. A l'hivern, la llet l'havien de dur a coll fins a l'encreuament de Riu i Urús, on la recollia el Boladeras de la mantegueria de Llúvia. Perquè la SALLI només arribava a Sanavastre-Isòvol i algunes cases de Sansor, i la Cadí fins a Bor. S'hi van estar fins l'any 1960, mentre que la família de cal Carrabina havia marxat abans, cap a Talló.

Vius de Riu, morts de Pedra. No lluny de Ferreres, al costat del torrent del Grau de l'Ós s'inicia el camí de les Manrades, que ens du fins a l'antic poble de Canals. La primera referència segura coneguda del lloc és del 1620,

al capbreu de Riu de Pedra; tanmateix, A. Novell situa, al *pagus Tollonensis*, un *Sanctus Martinus Canals* el 1040 i una *villa Kanals* el 1071. Albert Salsas remarcava, el 1899, que al poble hi havia set cases amb 51 habitants. El 1926, Pau Vila deia que només en restaven tres d'habitades. D'aquest indret s'ha conservat la dita: 'Vius de Riu i morts de Pedra', perquè els seus habitants depenien de Riu, però en morir els enteraven a Pedra.

En Josep Comas recorda haver vist set cases i n'esmenta el nom d'algunes, i la resta la traiem del llibre *Recull de Riu de Cerdanya*, de la Núria Maeso i la Pilar Alberti: cal Jaume, cal Narcís, cal Sebastià, cal Serres, cal Tomàs o Marratxí, cal Mònic o Cardaire i cal Cisquet. Les dues darreres van ser les últimes que es van deshabitar i on el

mateix Josep havia tancat vedells. Joan Obiols encara recull un altre nom: cal Baganès o Txitxo. Els de cal Cardaire, el Josep Capdevila i la Remei Mosoll, la padrina materna i els seus dos fills –Josep i Joan– se'n van anar a viure a cal Carrabina de Ferreres. Tenien ramats d'ovelles i quatre vaques de muntanya, però no munyien. Els de cal Cisquet, on vivia en Ramon Cirera amb l'Emília Perearnau i els seus tres fills –el Ramon i els bessons Josep i Teresa–, sobretot tenien vaques de muntanya i feien formatges per a l'autoconsum. Per anar a comprar, a Riu i a Das, aprofitaven el camió de la fusta i viatjaven a l'espai que quedava dessota els troncs! Els veïns de Riu es tornaven un cop per setmana per anar a buscar el pa a Bellver i els de Canals el recollien a Riu. «Abans les cases s'ajudaven molt les unes a les altres.»

En Comas segueix comentant-nos que Canals celebrava la Festa Major per sant Julià, l'endemà de Reis, precisament, el mateix patró que a Pedra i a Ferreres antigament. El ball l'amenitzava un parell de músics. A la Lourdes Casadesús li surt del cor: «Pots comptar, allà l'acordió i quatre salts i au!». Joan Marginet de cal Feliu de Riu, que de petit s'havia estat a Canals, li va fer palès a Manel Figuera que tot i això s'hi aplegava un grapat de gent: «Un cop l'oncle va anar a cercar un bot de vi i no en va *tindre* prou per a la festa». La Maria Salarich d'Urús afegeix que un acordionista era parent del ferrer de Riu.

A la Vila baixaven molt poc i a fira anaven a Bellver, Puigcerdà i la Guingueta. La Maria afirma que quan van fer la carretera per les Manrades, i sobretot la directa, la gent que quedava a Canals va marxar a viure a Riu; els últims, l'any 1955 🇪🇸

Ruïnes del despobl de Canals.

FOTO: Oriol Mercadal.

Dies de solitud a Béixec

AQUEST LLOGARRET DE Cerdanya es va despoblar del tot l'any 1993 i, avui, el poble manté un fil de vida gràcies a l'Enric Duran, que s'hi va instal·lar fa set anys

Guillem Lluch > TEXT

A Cerdanya no són gaires els municipis que s'han acabat deshabitant del tot. La proximitat de la majoria de poblacions amb el fons de la vall ha contribuït, en general, que els nuclis de la comarca hagin anat mantenint sempre alguna casa oberta durant tot l'any. Una de les poques excepcions és Béixec, situat al municipi de Montellà i Martinet, a escassos metres de l'Alt Urgell. Per ser exactes, però, cal dir que avui en dia Béixec no està abandonat del tot: hi viu una sola persona, l'Enric Duran, que hi va arribar l'any 2008 i que només té companyia algun cap de setmana i per vacances quan hi puja algun dels segons residents que s'ha arreglat la casa dels seus avantpassats. Des del 1993 i fins a l'arribada de l'Enric, però, de dilluns a divendres els fanals del poble s'encenien cada nit per donar llum únicament a les pedres de les cases i als carrers buits.

17 cases obertes. Béixec va arribar a tenir fins a disset cases obertes. Així li ho havien explicat a la Carme Ponsà Ribó de cal Carcolze, que va ser l'última persona que va marxar del poble, l'any 1993. La Carme va néixer el 1936 a la Seu d'Urgell, però durant la Guerra Civil els van requisar la botiga familiar i els pares van marxar —quan ella tenia quatre anys— com a arrendadors del Santuari de Bastanist, situat uns quilòmetres més amunt de Vil·lec. Allà hi va viure fins als setze anys, un

fet que pràcticament la va immunitzar al mal de la solitud. Aleshores, els pares van arrendar una casa de Béixec, cal Toni, on la Carme va viure fins al 1957, quan es va casar amb el Josep Garreta de cal Carcolze i van anar a viure junts a casa d'ell.

La Carme i el Josep van tenir cinc fills, tots nois, i van fer de pagesos fins a l'any 1992, quan les polítiques agràries de la Unió Europea els van empenyer a deixar el poble. L'excedent de llet que hi havia a l'època va fer que Brussel·les els donés una subvenció durant set anys per tal que es desfessin de les vaques i deixessin de produir llet. Davant d'aquest fet, van decidir deixar el camp i marxar a viure a la Seu, on uns mesos després el Josep moriria.

Quan la Carme hi va arribar, al poble encara hi havia sis cases obertes i divuit ànimes vivint-hi. En alguns casos la mort, en altres la jubilació i en uns darrers la recerca d'una vida més còmoda es van anar enduent la gent de Béixec fins que hi van quedar només dues cases obertes: cal Carcolze i cal Rei, amb la Maria i el Salvador Isern, dos germans solters que a principis dels anys vuitanta van acabar marxant a Martinet.

Des d'aleshores fins al 1992, doncs, cal Carcolze va ser l'única casa oberta tot l'any a Béixec. Els cinc fills del matrimoni hi van viure fins que als sis anys van haver de marxar a estudi. L'aïllament i la feina que hi havia al camp van fer

que la Carme i el Josep optessin per internar-los tots a la Seu.

Una família aïllada. Amb els cinc fills internats la Carme i el Josep es passaven la setmana totalment sols al poble. El Josep baixava cada dia amb el tractor fins a la Collada, a mig camí entre Martinet, Vil·lec i Estana, on primer el Peret del taxi i després el Perot de Martinet els pujaven a recollir la llet i els deixaven el pa i el correu. A Martinet, doncs, hi baixaven només «quan ens feien falta altres coses o per anar al metge o a la farmàcia». Molts dies, el contacte humà era escàs o, en el cas de la Carme, que no baixava ni a deixar la llet, inexistent.

Aquest aïllament, però, mai no la va afectar: «Teníem tanta feina a cuidar les vaques, munyir-les o girar l'herba que ni ens adonàvem que estàvem sols. Més sola estava a Bastanist», afegeix bromejant. Durant molts anys, per baixar a Martinet ho havien de fer a peu pel camí vell que arribava fins al Cabiscol, ja que no va ser fins a l'any 1958 que es va habilitar un camí transitable que connectava el poble amb la carretera d'Estana.

Un dels fills de la Carme, el Julià, bromeja que «a cal Carcolze, Déu n'hi do les modernitats que hi havia», ja que va ser la primera casa del poble que va tenir llum —gràcies a un motor elèctric— quan a la resta encara anaven

A dalt, vista general del poble de Béixec. A baix, el Josep, el marit de la Carme Ponsà, baixant la llet a Martinet, a cavall. Anys 50 // PROCEDÈNCIA: Família Ponsà Ribó.



Cerneres, cremat però no oblidat

SI ANEU DE JOSA A GRESOLET A PEU, JUST SOTA LA FONT DE LA ROCA TROBAREU UNES PARETS ENCARA DEMPEUS: CERNERES, UN POBLE ENTRE JOSA I LA CARRETERA DE GISCLARENY

Eva Tomàs Gonfaus > TEXT // Ramon Vilalta > FOTOGRAFIA

Cerneres va ser un poble cremat per la Guàrdia Civil durant la dictadura franquista a causa d'una ocupació dels maquis. Els rocs i les feixes encara es poden veure si es fa la volta al Pedraforca o fent una excursió per les rodalies. Són pocs els testimonis que ens poden parlar de Cerneres. Un és el Miquel Omella Solé de cal Canari de Josa, nascut el 1929 a Barcelona. «Quan es va morir el meu pare, vam pujar a Josa amb la mare, l'àvia i el *tio*, jo devia tenir sis o set anys. Sé que va ser poc després del 1936. El 1973 vam anar cap a Santa Coloma de Gramenet i a Paret del Vallès, llavors ja no hi quedava ningú aquí dalt». Els orígens no s'obliden i les experiències viscudes a Cerneres durant la postguerra encara menys. El Miquel diu que a Cerneres hi havia una quinzena de cases. La seva família era de cal Quera. «Els de casa meva havíem sigut els últims de marxar de Cerneres. Jo havia anat a collir patates a la Planella. A l'hivern quan es gelava tot el torrent de la Font de la Roca trencaven el gel i el posaven en una saca. Ho havia vist fer el meu *tio*, el Joan Pons, que m'explicava que només ho feien quan estaven *apurats*!»

Mentre el Miquel reviu les vivències al poble de Cerneres, el Joan Tomàs Mirambell, nascut el 1953 a cal Miquel de Josa, conta també alguns dels records que li va explicar el seu pare, l'Enric Tomàs. L'Enric i el Miquel

de Josa eren cosins. «Jo sempre li he dit padrí, al Miquel. L'últim de viure-hi va ser el meu pare. Cal Masover de Cerne- res era la casa on ell s'estava. Més tard, durant els estius, el meu pare i la seva família hi anaven a pasturar el ramat i a conrear els camps, a temporades», comenta el Joan. «El meu oncle era el vaquer de Cerneres. El Joan Pons s'estava a la barraca durant tot l'estiu i de tant en tant baixava a Josa», afegeix el Miquel. El Joan matisa que a «Cerneres a part de *trufos* també cultivaven una mica de blat. Fèiem un forat a terra, hi posàvem les patates i a la primavera les anàvem a collir». Fins i tot el Miquel de cal Canari recorda una cançó mentre estem parlant. «La cantava un home que li deien l'Americano, que s'estava on ara en diuen ca l'Amador: *'A la vila de Cer- nerres, que fresquets deveu estar, sense cafè ni taverna, ni missa per a resar'*», la taral·leja.

Un altre dels testimonis orals de Cerneres és el Francesc Parramon Foix nascut el 1952 i conegut com el Paquito de cal Serilla de Gósol. «La família de cal Serilla és originària de Cerneres, a Gósol cal Serilla no existia. La família venia cap a Gósol a passar només els mesos més crus de l'hivern», explica en Francesc. El seu pare Paco Parramon Pérez (Cerneres, 1920-2000) va ser qui va tenir un lligam molt fort amb el poble de Cerneres. «El meu pare no podia pujar a Gósol

sense anar a Cerneres. L'any que es va morir encara hi vam anar. A l'època del meu pare hi anava cada dia, ell ja va néixer a Gósol però continuaven cultivant la terra a Cerneres. Tenien ovelles, alguna vaca, un cavall i bàsicament *trufos* i blat. Això quan el meu pare era un sagal, a l'edat de deu anys». Comenta també que quan el seu pare era petit, la por el feia córrer i només en vint minuts baixava a Gósol. Quan hi havia feina a plantar, s'hi estaven dos o tres dies.

«Més endavant el meu pare va anar a la guerra, era de la lleva del Biberó». El Paquito afegeix: «Els meus besavis, per part de pare, a l'hivern baixaven de Cerneres i anaven a vendre teles, però no sé d'on les treien, potser de Ripoll». Tot i que sembla que a Cerneres no hi havia església, «el meu pare explicava un lloc on en deien l'església, com si hi hagués hagut alguna cosa», comenta el Paquito. Coincideix també que hi havia una quinzena de cases, encara en recorda el nom d'algunes: «Cal Masover, cal Vima, cal Serilla, cal Riera... El Pep Riera —el Pep Xai—, el que era coordinador general del sindicat Unió de Pagesos, era descendent de Cerneres». De manera anecdòtica recorda que: «A la primavera tallaven les cues als xais i en feien un estofat.»

Un campament de maquis. Ara bé, més enllà dels moments viscuts en un poble de muntanya prepirinenc, Cerne-



El Miquel Omella, de cal Canari de Josa, és dels pocs testimonis que queden per parlar de Cerneres // FOTO: Eva Tomàs Gonfaus.



res passarà a la història per haver estat un campament maqui i per haver estat cremat per la Guàrdia Civil un cop els maquis en van ser foragitats per l'exèrcit. Tots els testimonis coincideixen amb el mateix. Segons el Paquito: «Algú va avisar la Guàrdia Civil que hi havia maquis a Cernerres, algú se'n va anar de la llengua. Sembla que n'hi havia entre trenta i quaranta. La Guàrdia Civil va donar l'avís a l'exèrcit perquè els fessin fora. Hi va haver una batalla que va durar un dia. Des del castell de Termes –Gósol– encara es veuen restes d'alguna trinxera. L'exèrcit va portar morters i bombes de mà. Durant la batalla no hi va haver morts i sé que va quedar algun ferit, possiblement una dona i un acompanyant». L'endemà, un cop acabada la batalla i foragitats els maquis: «La guàrdia civil va anar al poble, però com que tenien por que encara n'hi haguessin

alguns es van fer acompanyar pel meu pare que, tot i ser d'esquerres, era amic de tothom. Hi van fotre foc, perquè els maquis no hi poguessin tornar, però al meu pare per haver-los acompanyat li van deixar desmantellar la seva casa, va agafar les teules i les bigues!»

El Miquel de Josa també té molt viu el record dels maquis, van ser ell i l'Enric Tomàs els que van pujar a Cernerres i se'ls van trobar. «Érem l'Enric de cal Miquel i jo. En castellà ens van dir: *¿Sábeis quiénes somos nosotros? Nosotros somos los maquis*'. Nosaltres sí que ho sabíem qui eren, però ens vam fer els distrets. Un d'ells ens va demanar on era Cambrils i un que era català ens va dir: 'No digueu res sinó us tallarem el coll com a una sardina'. Nosaltres, baixant de Cernerres cap a Josa a baix al riu, a la Marrada ens vam trobar la guàrdia civil i ens van demanar si havíem vist

alguna cosa. *¿Y cuántos eran?*'. Nosaltres vam contestar *'A lo mejor eran más de cien'*, però en realitat no ho sabíem quants n'hi havia. La guàrdia civil se'n va tornar cap a Josa i van tirar *tiros* enlaire des de dalt a l'església per espantar-los. Els maquis si veien soldats no tiraven *tiros* de dret però si era la guàrdia civil sí que tiraven de dret», remarca el Miquel. «Els maquis passaven prou gana, aquell mateix dia, una mica més avall de Cernerres en vam trobar dos més menjant cols crues. De tant, en tant baixaven a Josa a buscar tiberi, si no els en donaves te'l prenien i si els en donaven tenies problemes amb la guàrdia civil. Estaves entre dos focs», afegeix el Miquel. «A Josa era fotut tallar-te els cabells» i recorda que en una de les visites dels maquis, un d'ells va tallar els cabells a un veí de Josa *«i ben bé que els va tallar»*. El Joan afegeix: «La guàrdia civil cada

El Joan Tomàs fotografiat a Cernerres; al fons, a la dreta, es poden veure les restes de cal Vima.

El sentiment de revivre el poble

MALGRAT QUE EL DESPOBLAMENT HA AFECTAT LES COMARQUES DEL PIRINEU, NOVES ACCIONS DE RECUPERACIÓ I DE REPOBLAMENT FAN TORNAR LA VIDA A CASES I A POBLES

Jordi Pasques Canut > TEXT

L'anomenat despoblament de tantes cases de pagès i pobles de muntanya que, per poc que haguem voltat pel Pirineu, és un fet conegut, va començar a mitjan segle XX, motivat per una sèrie de causes relacionades algunes amb els perniciosos efectes de la Guerra Civil, que escapçaren moltes famílies i per tant, es van veure privades de mà d'obra per a treballar la terra, i altres causes determinades per canvis en l'economia productiva i en l'evolució dels mitjans de locomoció, bàsicament amb la popularització de l'automòbil i la substitució dels animals de càrrega i de treball pels tractors. La vida als pobles petits i a les cases de pagès de muntanya, mantinguda amb una dedicació secular a l'agricultura i a la ramaderia, canviaria com de la nit al dia en unes poques dècades, fins al punt que acabarien per emmudir, per convertir-se en silenci.

La imatge que ens ve al cap quan parlem d'aquestes cases de pagès o d'aquests pobles deshabitats, és una imatge comparativa amb la dels pobles que són vius i concretament, amb la de la canalla anant o bé sortint d'estudi, parlant, cantant o fent xivarri. Ben diferent, ai là!, de la buidor dels carrers, de l'aclaparador silenci, de la solitud dels edificis que eren l'escola. Quan llegim, posem el cas, a l'edifici que feia d'estudi a Gavarrà, *'Escuela Nacional, 1954'*, esgrafiat en

el quadrat de pam, la imaginació ens porta a veure, en pura il·lusió, els nens i les nenes aprenent de lletra. La porta, tancada, l'obrim mentalment i a dins escoltem la mestra i les seves explicacions, mentre se'ns giren a mirar-nos uns ulls poc acostumats a veure gent forana. Uns ulls que són mirades curioses, amb un

toc d'humilitat i de timidesa allhora. Uns ulls que miren humils les quatre parets pelades i igualment humils de l'estudi; unes mirades que aprenen a comptar i a escriure i a conviure amb el braseret a l'hivern i amb els xiscles de les orenetes quan arriben a la primavera.

I, tanmateix, ja ho hem dit, és una pura il·lusió nostra, que ens porta a sentir de manera molt íntima, aquells espais viscuts com un passat, com una història que sabem succeïda però que ja només és record pels que la van viure i protagonitzar. Pura il·lusió i sentiment, amb un deix de melangia, que ens guanya, posem també el cas, en ser a Sallent, allà al tuonet on hi havia el poble, i—ara sense porta tancada que ens faci imaginar—veure la sala de l'estudi buida i amb porticons i finestres oberts al vent i al serení. Ni nens ni nenes ni la senyora mestra que tan abnegadament va instruir les generacions dels anys quaranta, cinquanta, seixanta i part dels setanta en les escoles dites rurals.

Algun dia s'haurà de fer una compilació de tantes mestres que van arribar, a peu o en el millor dels casos a cavall d'una mula, als pobles de la muntanya pirinenca. Serà un recull que ens farà veure la importància d'aquelles dones—sobretot eren dones, moltes més que homes—que arribaven amb el farcellet o el bagul, la majoria joves vingudes de ciutat,

Ni perduts ni abandonats

L'estampa d'un mas enrunat, d'un poble amb cases de teulades i parets aperduades, puny, certament, el nostre sentiment. Ens exclamem amb expressions de pena, de tristor, perquè som davant d'una amarga realitat esdevinguda en poques dècades o anys. Però, constatat el fet, hem de mirar de ser, fins i tot davant la desolació palpable, respectuosos amb aquells que hi van viure i que ja no hi són, però sobretot, respectuosos amb els seus descendents. Solem sentir dir: pobles perduts, pobles abandonats. Compte amb això. Una sola persona que hi vagi a fer l'hort, a menar el bestiar, a posar flors al cementiri, té viu el sentiment i això dóna un bri de vida. I pobles deshabitats la major part de l'any que si que ho són d'habitats en dies de festa o a l'estiu, no són perduts ni abandonats. I si s'hi manté o recupera l'aplec o la festa major—cas de les Anoves, a Oliana; o de Cortiuda, a Peramola; o de Senyús, a la vall de Cabó—el sentiment de ser-ne encara part, tot i no viure-hi, dels que hi van néixer o en són descendents, té un alt valor presencial que, els d'allí forans, curosos, hem de respectar.



sense cap experiència en vida de muntanya i que van tastar la duresa tant del clima, com l'aguda penúria o la solitud.

Reviure el poble. Passades les males dècades en què tot semblava que havia de colar avall, en haver marxat la gent dels pobles més petits, i que al seu darrere només l'enfonsament de cobertes i de teulats i l'ensorrament de les parets anirien progressant, va resultar que, a l'inrevés dels que van marxar per anar a la capital de comarca o cap a ciutat, altres, provinents precisament de la ciutat, van

arribar amb ganes de viure, i en certa manera van tornar a repoblar els indrets deshabitats o van ajudar a mantenir alguna casa oberta juntament amb les poques que encara quedaven amb gent del país.

Això va passar la dècada dels setanta i vuitanta, amb jovent que havia viscut les resonàncies de la revolució cultural del maig de 1968 de França i que amb l'agonia de la dictadura i els aires de llibertat de la transició cap a la democràcia gustaven d'una vida més propera a la natura, amb més tranquil·litat i sense cotilles individuals. Aquest fenomen so-

cial, d'acostament a la muntanya, va donar fins i tot nom als seus protagonistes: els neorurals, alguns dels quals van ser esporàdics, intermitents i transhumants, sense arrelar, però altres, i en bon nombre, van trobar el seu lloc i el seu ofici.

Valguin com a exemple els que vingueren a Ossera, o a Tuixén, o escampats pel Baridà, per la vall de Castellbò o pel Pallars i que ja se senten i són tinguts com a pirinencs des de fa trenta o quaranta anys. També algun dia s'haurà de retre record agraït, com a les mestres, als arribats als pobles des de ciutat. Sense la seva vinguda, molts pobles i cases de pagès avui en dia ja serien deshabitats i sense rastre d'alè.

Reviure Solanell. El despoblament va ser una estocada greu, quant no mortal, en la vida de molts pobles. Sense gent, sense animals, sense fum sortint per la *fumeneja*, sense cànirs a la font, sense roba estesa als balcons i a les eixides, sense bestiar a la cort, sense herba al cobert. I sense festa major, sense el toc a missa de les campanes, sense l'alegre dringar dels esquellerincs dels ramats, sense el cant del gall a trenc d'alba ni els lladrucs dels gossos a mitjanit.

Però sortosament, noves realitats ixen de fa uns anys i ens fan parlar en present i amb esperança. Hi ha qui, a contracorrent, amb goig, voluntat i esforç, emprèn accions per tornar a donar vida a pobles. És el cas de l'arquitecte tarragoní Saül Garreta i el seu projecte de fer reviure Solanell, poble que era deshabitat d'allà la solana de la vall de Castellbò. Amb cinc anys de treballar-hi, ja s'hi torna a viure de forma gairebé seguida. La crida del Saül, ha rebut resposta pràctica i connexió emocional, sentiment de suport, sentiment vital, sentiment d'acció feta a mida humana. Arreglar algunes cases, cobrir-les de nou, encendre el foc a terra, conrear i fer pasturar bestiar, estimar-s'hi, recuperar la festa major... 

A dalt, els músics tocant en la recuperada Festa Major de Solanell. A baix, un grup visitant les cases enrunades del poble. Any 2013 // FOTOS: Jordi Pasques.

M5

Retrat de Ramon Pujals Curtichs (La Pobla de Lillet 1922-2001).

Pujals va fer fotografies des que de jovenet, l'oncle li va regalar una càmera fotogràfica. Després de la Guerra Civil, va complementar la seva feina d'electricista amb el retrat fotogràfic. Es va interessar per les celebracions festives, la fotografia documental i la vida quotidiana de la Pobla. Com la majoria de fotògrafs semi professionals de l'època, Pujals va aprendre els secrets del revelat i realitzava les ampliacions a casa.

PROCEDÈNCIA: FAMÍLIA PUJALS.



M6

Josep Pedrals Pernau (Bagà, 1913-Gréixer, 1983) al bell mig de la plaça de les voltes de Bagà cobrint l'acte d'inauguració de l'estàtua de Galceran de Pinós, l'any 1966. La passió per la fotografia i la societat el van convertir en el cronista gràfic del seu entorn. Va treballar entre les dècades de 1930 i 1960. Ell i la seva esposa portaven la botiga Foto Pedrals Bagà.

PROCEDÈNCIA: ARXIU COMARCAL DEL BERGUEDÀ. FONS DESEURAS



PATRIMONI

MARC MARTÍNEZ > COORDINACIÓ

PATRIMONI ETNOLOGIA

El passat del vi al Berguedà [pàg. 82-83]

IGNASI SOLER [Manresa, 1977. Psicopedagog i professor]

PATRIMONI ARQUITECTURA

Modernisme d'espardenya [pàg. 84-85]

CARLES GASCÓN [La Seu d'Urgell, 1970. Historiador]



Treballs arqueològics al
segon tram del túnel de l'Ull
de Basilisc, a Puigcerdà.

FOTO: Júlia Miquel.

PATRIMONI ARQUEOLOGIA

L'Ull de Basilisc [pàg. 86-87]

JÚLIA MIQUEL [Barcelona, 1961. Arqueòloga]

ORIOL ACHÓN [Barcelona, 1974. Arqueòleg]

PATRIMONI HISTÒRIA

El fort Ricardos, a la Molina [pàg. 88-89]

JOSEP CLARA [Girona, 1949. Historiador]

PATRIMONI LLENGUA

Topònims monosil·làbics cerdans [pàg. 90-91]

MANEL FIGUERA [Barcelona, 1957. Escriptor]

PATRIMONI FAUNA

El voltor negre [pàg. 92-93]

JORDI DALMAU I AUSÀS [La Seu d'Urgell, 1972. Tècnic forestal i ornitòleg]

PATRIMONI FLORA

Cirerers i pruneres [pàg. 94-95]

PERE AYMERICH [Guardiola de Berguedà, 1963. Biòleg]



Voltor negre.

FOTO: Jordi Dalmau i Ausàs.

El passat del vi al Berguedà

Prop dels pobles de Navàs i de Puig-reig, les barraques de vinya i els murs de pedra seca són clars indicadors dels antics cultius vinculats a la viticultura

Quan arribem a la vila de Gironella i fem via vers Bagà, a l'extrem nord de la comarca, pot semblar que les barraques de vinya i els murs de pedra seca desapareixen i, com a conseqüència, que el conreu de la vinya a la zona centre i nord del Berguedà era inexistent fa alguna centúria. En canvi, però, trobem un seguit d'indícis que ens evoquen a aquest passat vitivinícola. A Avià, al centre de la comarca, hi ha la casa pairal de Vilamarí i la masoveria anomenada les Vinyes de Vilamarí. A Olvan, la casa rural la Vinya. A l'extrem nord-est de la comarca, a la Pobla de Lillet, a l'entrada sud, el polígon industrial té de nom la Vinya del Sastre. Al l'extrem nord-oest, a cavall entre l'Alt Urgell i el Berguedà, al poble de Josa, trobem el pont de Vinyals; i l'oficina d'informació del Parc Natural del Cadí-Moixeró a Bagà es troba al carrer de la Vinya.

Es pot pensar que els exemples són coincidències i que no es poden extrapolar aquests topònims al conreu de la vinya. A Berga, l'any 1435, en l'inventari del difunt Joan Noguer que havia finit a la ciutat de Tortosa, una de les seves

posseessions era la vinya anomenada d'En Colomer, que afrontava amb una altra vinya del mossèn Mateu de Pedregals, ambdues situades a la zona que ara es coneix com el Serrat del Parany.

Si la vinya havia arrelat al Berguedà i a la Cerdanya medievals, per què va desaparèixer d'aquestes contrades? Quin mal assolà la terra? Els historiadors constaten que el fatal desenllaç vingué per part d'un petit insecte anomenat pels científics *Daktulosphaira vitifoliae* i conegut com la fil·loxera, les larves de la qual s'alimenten de la saba del cep fins a matar-lo.

Aquest insecte desembarcà a França l'any 1860 procedent d'un carregament de ceps americans i per osmosi també arribà al Berguedà. Una de les mesures de seguretat que es dugué a terme fou l'arrencament i la crema dels ceps infectats per aquesta plaga. Aquest devastador desenllaç féu que moltes explotacions vitivinícoles es reconvertissin en camps i feixes de cereals o farratges.

Tresors amagats. D'aquests mil anys de vinicultura a la comarca del Berguedà

en queden alguns tresors amagats. Al municipi d'Olvan, a la masia de Vilafallet, el Ramon Maria Prat i Bernades, fill de cal Sant Joan d'Olvan, i la Rita Gonfaus Ester ens expliquen tot el que saben del vi al Berguedà. La masia està documentada ja l'any 1190: «En som amos fa més de cent vint-i-cinc anys. Vilafallet passa el 14 de juliol de 1729 a Francesc Gironella de la masia la Bruguera, el 1833 la compra en Ramon Climents Arissó i al cap dels anys la masia passa a la Cristeta Viver Mestres. L'any 1880 la va comprar el meu padrí en Martí Gonfaus. Des d'aquesta en som amos ininterrompudament», comenta la Rita. «Malauradament no recordo haver vist les tines en funcionament, ni el pare ni el padrí n'explicaven cap història». El que sí recorda és quan anaven a l'escola a cal Potis, «a la tina que hi ha a prop de la Bruguera es dipositaven detritus per part dels amos que residien a Barcelona i que pujaven cada estiu. Nosaltres—els nens—entràvem dins la tina, ara coberta d'esbarzers, i buscàvem tasses de porcellana fina trencada i petits flascons de vidre per jugar amb els companys d'estudi.»

Amb el so hipnotitzador de les esquelles dels bòvids de fons pregunto si saben el nom d'algun topònim que pugui ajudar a situar vinyes prop de les tines. «Oh, i tant que sí! Aquest camp de sota la casa li diuen el camp de la vinya. Antigament estava dividit en tres bancals, cada un separat per una paret de pedra seca. Més a l'est, prop de

Abans l'aigua de les tines properes a Vilafallet la treien amb galledes, ara la treuen amb una mànega per donar aigua al bestiar o per regar l'hort.





l'antic camí ral, hi havia una barraca de vinya. Quan es va fer tot un camp perquè fos més fàcil treballar-hi amb el tractor tot això es va arrancar.»

M'estranyo que el sediments i les centúries no hagin colgat la tina: «Antigament hi anàvem amb galledes a buscar l'aigua per al bestiar i per a regar l'hort. L'aigua per beure l'anàvem a buscar a la font de cal Garrós. De tant en tant, netejava les tines de sediments però ara ja no puc saltar ni dins de la més petita!», s'exclama el Ramon.

La tina menuda s'anomena el follador o funyador i és on s'aixafava el raïm. A partir del segle XVII es feia sobre el brescat i les tines eren recobertes amb morter de calç amb els cairons envernissats. «Ara l'aigua arriba de les tines amb una mànega. Així és molt més senzill regar i donar l'aigua al bestiar.»

Les hores passen i els pregunto si la masia té algun element físic que recordi aquest passat vitivinícola. Ens aixequem del banc del porxo cobert amb una parra. «Aquesta parra la vaig plantar ja fa més de cinquanta anys. És filla del camp de la Vinya», comenta el Ramon. Anem a un

cobert on guarden una de les passions d'aquest matrimoni. Recuperen eines i objectes del passat per tal que no siguin destruïts i caiguin en l'oblit: romanes, claus, cànecs, aixadells, tascons, ampolles, baguls, cremalls, olles de terrissa, eines per ferrar, eines de fuster, de manyà, de llenyataire, de pagès... Com uns pares orgullosos dels seus fills, en Ramon i la Rita coneixen tots els objectes que formen part de la col·lecció i me n'expliquen la utilitat i la història tot recordant quant n'eren d'usats temps enrere en les tasques de la masia. Enmig de tots aquests petits tresors que ens evoquen al nostre passat, trobem les proves que havíem estat cercant! Un podall i set falçons: eines utilitzades en la verema.

Els cups d'Olvan. Un altre tresor són els cups del poble medieval de Minoves al municipi d'Olvan. Sembla que la primera notícia documentada del lloc és del segle XIII. L'any 1228 Pere Guerau



d'Olvan va vendre l'alou franc amb la vinya de la parròquia de Sant Martí de Llavaneres o de Minoves.

Tant del poble com de l'església i dels cups, la natura n'ha engolit gran part. A llevant del poblament sobre una mola rocosa, en primer terme, amb un xic d'esforç, hom pot veure el forat per on s'introduïa la boixa que tapava el cup, però sí que es pot observar fàcilment les herbes i l'arbrust que creixen al mig de la roca. Com pot ser? Doncs perquè arrelen sobre els sediments que hi ha dins la tina utilitzada abans per a l'elaboració del vi. En segon terme, es pot veure el mur de llevant del cementiri de l'església de Sant Martí. Pensem que no és justificable que hi hagi restes òssies disperses properes al cementiri. Caldria que l'administració competent es fes càrrec d'aquest fet i, que la pell d'un àspid no fos l'únic company de viatge d'aquests homes i dones que van assaonar la terra amb la seva suor per fer-ne brollar aquest deliciós nèctar.

A dalt, el camp de la Vinya de la masia de Vilafalet, a Olvan. Al detall, la Rita Gonfaus i el Ramon Maria Prat.

El voltor negre

Aquest gran rapinyaire torna a volar per les nostres contrades, sobretot a la Muntanya d'Alinyà, després que s'arribés a extingir cap a final del segle XIX

Les guies d'ocells del nostre continent ens mostren al començament del grup dels rapinyaires quatre espècies de grans aus, els voltors. Totes quatre tenen característiques ben especials que les fan interessants als ulls dels ornitòlegs, però si n'hagués de triar una per la seva raresa i grandària, aquesta seria el voltor negre (*Aegypius monachus*).

Algú havia d'ostentar la primera posició: el voltor negre és l'ocell de més envergadura que vola pel cel d'aquesta part de món. Dins del grup dels rapinyaires, tant els diürns com els nocturns, les femelles són més grosses que els mascles. Haver de dejunar per manca de preses o haver de fer front a intrusos, tot en plena criança, demana corpulència. Com que la majoria d'espècies s'encarreguen de la cura de la descendència, és a dir de covar els ous i atendre els pollets, les femelles són més grosses que les seves parelles masculines. El paper dels mascles esvelts és patricular pel territori i portar menjar al niu per a tots. El voltor negre no és pas una excepció a aquesta norma, i és així que hi ha femelles que s'atansen molt i molt a la barriera espectacular dels 3 metres de punta d'ala a punta d'ala. Aquesta marca fa del nostre voltor l'ocell de més gran envergadura de l'avifauna continental, i el situa a les primeres posicions del rànquing mundial.

L'amplada alar del voltor negre li serveix per actuar com ho fan els ocells del seu grup: volar i volar amb les ales esteses sense gastar gaire energia. D'aquesta manera pot fer grans des-

plaçaments amb ben poca despesa. El seu aspecte quan remunta el vol és més rectangular que el del voltor comú, com si fos una porta, em deia una vegada un expert en l'espècie. Una porta ben negra, perquè el nom fa justícia a la seva coloració general. El voltor negre és negre de dalt a baix, de sobre i de sota. Només el cap és blanc amb l'edat i, com més vell, més pelat. Els joves hi tenen una mena de borra negra. Amb els anys els va caient i el color fosc queda només a la gola i en un antifaç als ulls. Les vores de la mena d'abric de plomes que llueixen al coll i al pit també es van aclarint. A terra, plantats, els voltors negres tenen un aire entre vampiresc i aristocràtic. Abans d'aterrar aixequen la cua, fet que els distingeix fàcilment del seu cosí, el voltor comú, que penja les potes com aquell que treu el tren d'aterratge.

Equip carnús. L'aprofitament de les despulles dels animals que es moren a la muntanya pot semblar que demani poca especialització. Però no és pas així.

La manera com s'organitzen les diferents espècies d'ocells carnyaires quan troben un carnús, i el tall que se

n'emporta cadascuna, indica que tot-hom sap molt bé quin és el seu paper. El voltor comú troba les correntes, les obre i se'n menja la carn i les vísceres. L'aufrany espigola una mica d'aquí i una mica d'allà, mirant de rampinyar trossos de parts toves. El voltor negre és més de tendrums i peces petites. Però no fa lleig a la carn i no dubta a plantar cara als comuns, però la seva especialitat és rostar potes, costelles, fèmurs... El trençalòs passa al final i s'enduu els ossos de més bon empassar.

A l'hora de fer niu, en canvi, el voltor negre es desmarca dels seus companys de grup. Si el voltor comú, el trençalòs i l'aufrany nien als esbalçaders de roca, el voltor negre ho fa als arbres. Construeix uns nius que amb els anys esdevenen autèntiques plataformes monumentals, a base de posar-hi branques i més branques. No li serveix el primer arbre que troba, és clar; necessita bones capçades i una certa alçària per bastir la llar on any rere any tira endavant la seva migrada descendència.

Del front meridional. A Europa, l'àrea geogràfica on es pot contemplar aquesta meravellosa espècie es va anar enconginant al llarg del segle XX. Tanta va ser la seva reculada que actualment només es reproduïx a uns pocs països del sud del continent. Entre tots amb prou feines arriben a les 2.000 parelles, comptant-hi els voltors negres d'estats com Turquia, que té un peu a cada continent. Espanya és on n'hi ha més i el que en té la població més important. La tendència

En ser una espècie en procés de recuperació, molts voltors negres són anellats i equipats amb emissors per tal de seguir-ne els moviments.





negativa general es va accentuar al tombant del segle XX, però d'aleshores ençà sembla que als països de la Mediterrània occidental la situació millora, als del mig del *Mare nostrum* es manté si fa no fa i als de la riba oriental encara s'espantalla. A Catalunya, els nostres avantpassats el van perseguir tant i li van alterar tant l'hàbitat que es va arribar a extingir cap a final del segle XIX. Les darreres localitzacions de què es té notícia eren a la Garrotxa. Però en un altre lloc dels Països Catalans s'hi va mantenir, i de manera ben especial: a les illes Balears.

L'any 2007, algunes ONG, el govern català i una fundació privada van endegar el projecte de reintroducció del voltor negre a Catalunya, amb l'objectiu de restablir aquesta magnífica peça ornitològica a la nostra fauna, i de retruc enllacar la població del centre de la península Ibèrica amb la de França, que això sempre va bé per garantir la variabilitat genètica. Des de llavors, els llocs on fins

ara s'han anat alliberant voltors negres són: la Reserva Nacional de Caça del Boumort –Pallars Jussà–, i la Muntanya d'Alinyà –Alt Urgell–.

Terra de voltors. El projecte de reintroducció ja comença a donar fruits: des del 2010 al Boumort s'ha establert una primera colònia que enguany ha comptat amb dotze parelles –deu de reproductores– i el naixement de sis pollets. La nova població catalana de voltors

negres és ara, doncs, d'una trentena llarga d'individus. A la Muntanya d'Alinyà encara no hi cria, però s'hi veu molt sovint. En aquest espai de la Fundació Catalunya-La Pedrera s'han aclimatat i alliberat diversos voltors negres al llarg dels últims anys. Cada setmana s'hi fa un parell d'aportacions de menjar a sengles punts d'alimentació suplementària per tal que els voltors, especialment els negres, els trencaossos i els aufransys de la zona trobin menjar amb més facilitat.

Des del punt de vista social, s'hi fan activitats setmanalment per donar a conèixer la importància ecològica d'aquestes espècies, i per a admirar-les en directe i absoluta llibertat. Gràcies als equips i materials de què disposa –una petita exposició permanent, una agrotiga, miradors, telescopis i aguait fotogràfic– i a la tasca de difusió constant, la Muntanya d'Alinyà s'ha convertit en el millor lloc del país, i molt més enllà, per gaudir d'aquestes magnífiques aus.

Quan són a terra, les diferències d'aspecte entre el voltor negre –esquerra– i el voltor comú –dreta– són ben evidents. Al detall, l'autor de l'article ajudant al marcatge dels darrers voltors negres alliberats a la Muntanya d'Alinyà.

El roc del Boc

ENTRE LA VALL CERDANA DE PLANÈS I LA CONFLENTINA DE LA RIBEROLA, S'ALÇA AQUESTA CURIOSA MUNTANYA, POC CONEGUDA I NO GAIRE FREQUENTADA PELS EXCURSIONISTES

Manel Figuera > TEXT I FOTOGRAFIA

Es diu que fa molt temps hi havia un boc que regnava les muntanyes de Núria però, en passar els anys i fer-se gran, l'animal acabà essent menyspreat i marginat. Trist, es retirà al cim d'una muntanya molt alta i escarpada i allà dalt va morir. Les seves banyes van caure i van rodolar pendent avall fins que van quedar encastades a mig vessant –les Banyes del Boc, unes dretes agulles–, i la seva sang és avui el torrent de l'Estanyet, que encapçala el riu de la Ribera. Aquesta bonica llegenda fa honor a una de les muntanyes més boniques i alhora desconegudes de Cerdanya.

El seu cim és aeri i d'accés no pas fàcil. Tampoc no requereix gaires coneixements d'escalada, tan sols una mica d'experiència en passos exposats d'alta muntanya i no tenir vertigen. Una corda hi seria útil per assegurar persones inexpertes. El pas del Violoncel es pot considerar de 3r grau inferior. La cresta del serrat dels Esqueis és aèria, però la dificultat no supera el 1r grau superior.

Planès. Aquest poble es troba en un racó al nord de la muntanya de Cambra

d'Ase. Dividit en tres barris –Cascarols, el Castell i Planès de Dalt–, en destaquem la curiosa església parroquial de Santa Maria, romànica primitiva. Se la coneix popularment com la Mesquita, ja que és de planta rodona, inscrita dins d'un triangle amb tres absidioles que li donen un aspecte de trèvol. Es pot sortir de Planès seguint el GR-10-36 des del poble mateix, però resulta més pràctic fer-ho per un camí ramader ben indicat a la dreta amb franges blaves. Surt del poble en sentit sud i, bastant recte, penetra a la vall a través d'una densa pineda de pi negre. S'arriba a un gran prat, prop de l'orri de Planès, al peu de la paret nord-oest del roc del Boc, ratllada per nombrosos canals entre contraforts. El Boc rep el nom *Malaza* en els mapes francesos, que prové del català *Mal Ase* 'llom pedregós'.

S'entra de nou a la pineda. Davant s'eleva un avantcim calcari característic, contrafort del serrat de les Fonts. Es travessa a gual el riu de Planès

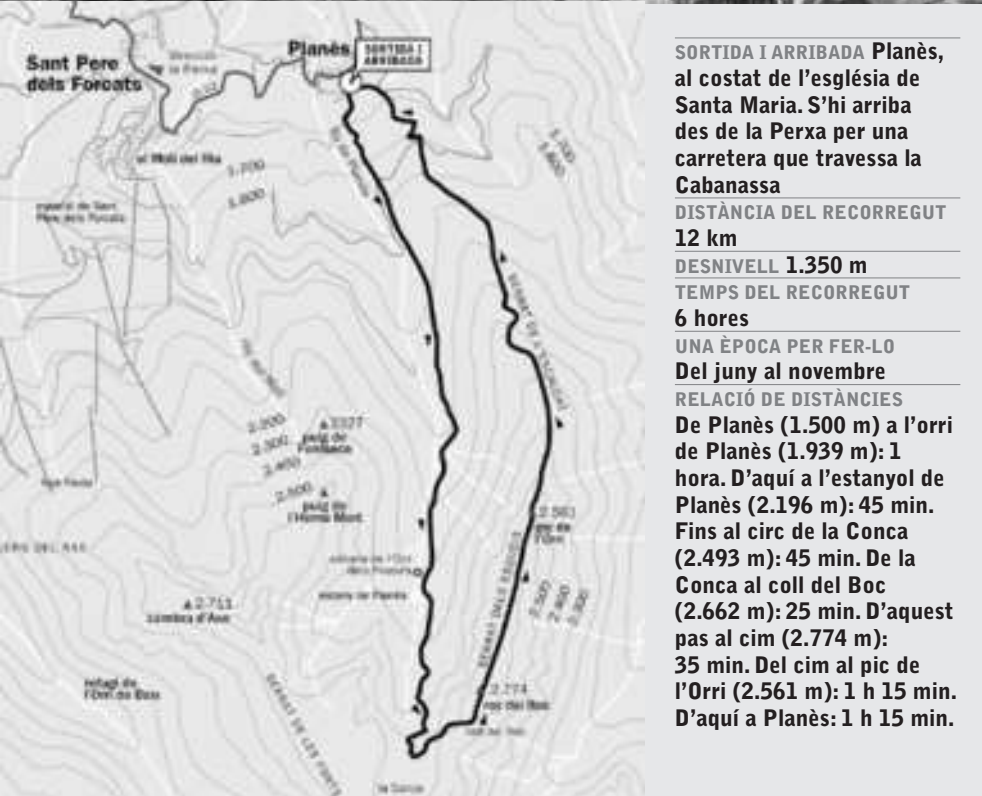
i es puja per unes graonades rocoses en una de les quals, sota una gran roca de gneis, hi ha una font. A poques passes s'obre una clariana amb la cabana de l'Orri dels Pastors, en bon estat.

L'estanyol de Planès o de la Conca.

Més aviat unes molles, és allà mateix. Es volta per l'esquerra creuant la sortida d'aigües, es passa per un pedregar i es guanya altitud per una canal encara a la paret nord-oest del roc del Boc. El pendent augmenta. Després el camí, amb fites de pedres, tomba a la dreta i surt del bosc. Es travessa un pradell i s'arriba a un prat sota el circ de la Conca. Enfront hi ha una graonada que el camí supera aprofitant una cornisa. D'aquesta manera s'ateny el circ de la Conca (2.493 m, 2h 30min), de fons caòtic i ondulat. Davant s'alça la paret nord de la torre d'Eina. A l'esquerra ho fan la torre d'en Xillèn i els calcaris pics de la Conca. El roc del Boc, altiu, queda al darrere. A la Conca, sense travessar-ne el fons, cal prendre un caminet a l'esquerra, que s'enfila per un contrafort que baixa de la carena del serrat dels Llosers. Sense vorejar el caient cap a la dreta, es remunta una costa formada per esglaons naturals. Prop de la carena, una cornisa a l'esquerra



Cresta aèria del serrat dels Esqueis, amb el Madres al fons. Al detall, el cim del roc del Boc.



evita unes roques i porta al capdamunt d'una canal, on es troba un pas natural.

El coll del Boc. Es descobreix a l'altre vessant la fonda vall de la Ribera, a més de les ensotades Banyes del Boc i l'agulla d'Argent. Cal continuar caminant per la cresta, a l'esquerra. Després es voregen els primers obstacles per la dreta. Passat un collet blanquín, hi ha

A dalt, el circ de la Conca, amb les torres d'Eina i d'en Xillèn al fons.

un esglaó de gneis. Es pot escalar aquest esglaó fins a la cresta o acabar de voltar-lo per la dreta a fi d'enfilar-se fàcilment per un corredor estret fins a una bretxa al costat d'un altre esglaó força més rellevant. El ratlla un dièdre d'uns 12 metres, caracteritzat per una roca encastada. Escalem aquest pas, anomenat el Violoncel, gràcies a les seves bones preses. Hi ha un pitó per assegurar

o rapelar i, al capdamunt, una terrassa on també es pot assegurar. S'acaben les dificultats. Per un collet herbat i unes canaletes obliqües s'ateny la cúpula superior de la muntanya.

El roc del Boc. El panorama és extens sobre el Conflent i el Capcir, amb l'arrodonida muntanya de Madres en primer terme, així com les fondalades que es veuen a cada vessant. També es divisa el Canigó i el Carlit. El descens pel serrat dels Esqueis no és difícil, però tampoc una passejada. Els millors passos es troben a la cresta o a les cornises de la dreta, en una de les quals hi ha un curiós pi negre, sens dubte un dels situats a més altitud del Pirineu. Es baixa a una primera bretxa aprofitant un rellaix herbat de la dreta. Noves cornises i passos entretinguts duen a un esglaó per on cal davallar a una segona bretxa. Se supera un mur per l'esquerra i ja per terreny fàcil s'arriba al cim del pic sud del Serrat dels Esqueis (2.696 m), des del qual s'ateny sense dificultats el pic Nord (2.665 m). Es baixa des d'un llom herbat a un coll ample i es puja al cim contigu, un munt de blocs rocosos.

El pic de l'Orri. És un bon mirador de la vall de la Ribera, on sobresurten el pic Rodó, el pic de Noufonts, els dos pics del Racó i el pic de Monoliet. Aviat es veuen els primers pins negres. Es passa per dues clarianes, es volta per l'esquerra un roc de gneis i se segueix un corriol desdibuixat amb algunes fites al serrat de l'Escaldat. El pendent esdevé cada cop més dret, tot i que el camí es va definint. Més avall es travessa un extens matollar de bàlec i s'enllaça amb el GR-10-30 i amb una pista. Cal seguir a l'esquerra el GR-10-30, que duu per la pineda de pi negre a Planès 📍

el formatge del centenari

*Neu del Cadí: tou, cremós i amb aromes
que evocuen les valls del Cadí.*

CADÍ
100
1915-2015



CADÍ

www.cadi.es
CADÍ SCCL - La Seu d'Urgell

